

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
 เมื่อวันที่ ๑๔ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๒๒
 ศาสนธรรมยังคงเส้นคงวา

ไม่มีอะไรที่จะบริสุทธิ์และประเสริฐยิ่งกว่าธรรม ไม่มีอะไรเหนือธรรมเลยในโลก ทั้งสามนี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ธรรมจึงเป็นผู้ประเสริฐ เพราะธรรมพาให้ประเสริฐ ไม่ได้ประเสริฐเพราะสิ่งใดที่มีอยู่ในโลกทั้งสามนี้บนดิน มีธรรมเท่านั้นพาให้พระองค์ ประเสริฐ เมื่อใจกับธรรมกลมกลืนเป็นอันเดียวกันแล้วย่อมประเสริฐและประเสริฐสุด ส่วน ไม่ใช่ประเสริฐด้วยสมมุติต่างๆ ที่เสกสรรปั้นยกกันขึ้น แต่ประเสริฐโดยหลักธรรมชาติของธรรมกับใจซึ่งกลมกลืนเป็นอันเดียวกันแล้ว แม้ใจดวงบริสุทธิ์นั้นจะอยู่ในชั้นใด ทรงชั้นอยู่ก็ตาม ใจที่บริสุทธิ์แล้วนั้นย่อมเป็นธรรมชาติที่ประเสริฐอยู่ในตัวโดยอิสระ ซึ่งสมมุติทั้งหลายมีชั้นเป็นต้นไม่เข้าไปเกี่ยวข้องยุ่งกวนได้เลย

ที่พระพุทธเจ้ามีพระเมตตาสุดส่วนแก่โลกนั้น ก็เพราะอำนาจแห่งธรรมเป็น ธรรมชาติที่อ่อนโยนนิ่มนวลภายในพระทัยนั้นแล ไม่มีอะไรพาให้เป็น พระทัยที่สัมผัส สัมพันธ์หรือกลมกลืนกับธรรมแล้ว จึงเป็นพระทัยที่อ่อนโยนที่สุดไม่มีอะไรเทียบให้ เสมอเหมือนได้ และไม่มีอะไรจะอ่อนโยนยิ่งกว่าจิตใจที่บริสุทธิ์ ชิมซาบเข้าได้ทุกตัว สัตว์ แทรกเข้าได้ทุกเม็ดหินเม็ดทราย

เมื่อพูดถึงความเมตตาที่ไม่มีโลกามิสใด ๆ เข้ามาเคลือบแฝงเลยก็คือเมตตาจิต ของท่านที่บริสุทธิ์ มีแต่มุ่งสงเคราะห์โลกให้มีความร่มเย็นเป็นสุข ตามกำลังของเขาก็ จะรับได้มากน้อย แต่ส่วนตามกำลังของท่านที่จะแสดงได้มากน้อยนั้นเราไม่อาจพูดได้ เพราะท่านที่ถึงธรรมขนาดนั้นแล้วไม่มีที่อัดอั้นเลย ใจเปิดโล่งอยู่ตลอดเวลากาลิโกใน การที่จะสงเคราะห์โลกด้วยอรรถด้วยธรรม เพราะในพระทัยและใจของท่านถ้าพูดตาม ภาษาโลก ๆ ก็เรียกว่า อัดแน่นแล้วด้วยธรรมไม่มีช่องโหว่เลย ถ้าเป็นน้ำก็เต็มถึง พอ เปิดเท่านั้นน้ำก็พุ่งกระจายออกมาทันที

อ้าว พูดถึงธรรมในใจท่านผู้บริสุทธิ์ ใครจะใช้สอยอาบตีมนตามภูมินิสัยวาสนา ของตนได้ทั้งนั้นและไม่มีหมดมีสิ้นด้วย นอกจากชั้นที่เป็นเครื่องมือใช้ออกใช้ประกาศ ศาสนธรรมแก่โลกเท่านั้นจะไม่อำนวย เพราะชั้นนี้เป็นสมมุติ จึงต้องเป็นไปตามสมมุติ คือมีการเปลี่ยนแปลงแปรปรวนประจำตน สะดวกบ้างไม่สะดวกบ้าง ส่วนพระทัยหรือ ใจที่บริสุทธิ์ของพระพุทธเจ้าและสาวกนั้น ไม่มีความบกพร่องด้วยธรรมแม้ชนิดหนึ่งเลย ด้วยเหตุนี้การแนะนำสั่งสอนโลก จึงสั่งสอนด้วยความเป็นธรรมล้วน ๆ อย่างเต็มเม็ด

เต็มหน่วย มีพระเมตตาและเมตตาล้น ๆ ต่อสัตว์ทั้งหลายอย่างบริสุทธิ์ เช่นเดียวกับ พระทัยและใจของท่านที่บริสุทธิ์อยู่แล้วนั้นแล

ใครจะสามารถสั่งสอนสรรพสิ่งสอนธรรมให้ถึงความจริงอย่างสุดส่วนได้ เหมือน พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ท่านผู้บริสุทธิ์แล้วไม่มี เพราะไม่สามารถรู้ธรรมของจริงได้ อย่างเต็มใจเหมือนท่าน ไม่มีโลกามิสใด ๆ จะเข้าไปเคลือบแฝงในความบริสุทธิ์นั้นได้ เลย นี่จึงเห็นได้ในเวลาที่พระพุทธเจ้าเริ่มประกาศศาสนาธรรม เบื้องต้นได้ทรงเล็งญาณ ดูสัตว์โลกว่า ผู้ใดที่สามารถจะบรรลุธรรมได้อย่างรวดเร็ว ก็ทรงทราบดาบทั้งสองซึ่ง เคยเป็นครูเป็นอาจารย์ท่านมาในเบื้องต้น ว่าจะเป็นผู้สามารถบรรลุธรรมได้อย่างรวดเร็ว แต่ก็ทรงทราบในพระญาณด้วยขณะนั้นว่าได้สิ้นชีวิตไปเสียแล้ว จากนั้นก็ทรง ทราบอุปนิสัยสามารถของปัญจวัคคีย์ทั้งห้าว่าจะบรรลุธรรมได้อย่างรวดเร็ว จึงเสด็จไป โปรดปัญจวัคคีย์ทั้งห้านี้ก่อนใครอื่น แม้จะได้รับคำคัดค้านต้านทานประการใดจาก ปัญจวัคคีย์ทั้งห้านี้ในขั้นเริ่มแรกก็ตาม พระองค์ไม่ทรงสนพระทัยกับเรื่องป่า ๆ เดือน ๆ อันเกิดขึ้นจากความสำคัญมั่นหมายของท่านเหล่านั้นเลย แต่ทรงประกาศความจริงคือ ธรรมอันบริสุทธิ์ล้วน ๆ ให้ท่านเหล่านั้นได้ฟังในขณะนั้นไม่ชักช้า

ของจริงกับของปลอมย่อมมีน้ำหนักต่างกันอยู่มาก ความรู้ความเห็นของปัญจ วัคคีย์ที่เข้าใจว่า พระพุทธเจ้าทรงงดการอดพระกระยาหารและกลับมาเสวยแล้วจะตรัส รู้ธรรมได้อย่างไร ขณะที่ทรงอดพระกระยาหารถึงขนาดนั้นยังไม่สามารถบรรลุธรรมได้ เมื่อกลับมาเสวยก็แสดงถึงความเป็นผู้มักมากไปเสียแล้ว จะตรัสรู้ธรรมได้อย่างไร นี่ เป็นคำคัดค้านของปัญจวัคคีย์ทั้งห้า จึงยังไม่ลงใจต่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าว่าจะ เป็นความจริงดังที่ทรงประกาศในขณะเสด็จมาถึงที่แรก

แต่พระองค์ไม่ทรงถือสิ่งเหล่านั้นเป็นสำคัญ พอที่จะเป็นอุปสรรคต่อการ ประทานพระโอวาท เพื่อรื้อขนท่านเหล่านั้นให้พ้นจากทุกข์ในขณะนั้น จึงทรงประกาศ พระองค์ย้าลงในหลักความจริงที่ทรงรู้ทรงเห็น ให้ท่านเหล่านั้นฟังอย่างชัดเจนว่า “คำ ที่ว่าเราตถาคตได้ตรัสรู้ธรรมโดยสมบูรณ์แล้วนั้น เราตถาคตเคยพูดมาก่อนแล้วหรือ และท่านทั้งหลายเคยได้ยินแล้วหรือคำนี้สมัยที่เรายู่กับท่านทั้งหลายเมื่อก่อนโน้น แต่ บัดนี้เรามาพูดว่าเราได้ตรัสรู้ธรรมโดยสมบูรณ์แล้วเช่นนี้ ท่านทั้งหลายควรจะสนใจฟัง เราจะแสดงความจริงให้ฟังในบัดนี้”

พอท่านเหล่านั้นรับว่ายังไม่เคยได้ยิน ถ้ายังไม่เคยได้ยินก็ให้ฟังตั้งใจฟัง เราจะ แสดงธรรมที่ได้ตรัสรู้แล้วนั้นให้ท่านทั้งหลายฟัง ก็ทรงแสดง อัมมจักกัปปวัตตนสูตร มี กามสุขัลลิกานุโยคและอิตถกิลมณานุโยคเป็นขั้นเริ่มต้น คือการประพฤติตนโดยความ ย่อหย่อนหรือหย่อนยานเสียจนไม่มีอะไรจะเกิดผลดีขึ้นมาได้ เพราะความหมกมุ่นใน

กามทั้งหลายและการประพุดติตัวเครื่องครัดแบบทรมานตนเปล่าๆ แต่หาเหตุผลอันถูกต้องตั้งมาจากความเคร่งครัดนั้นไม่ได้ ก็ไม่ใช่ทางทั้งสองอย่าง และทรงแสดงมีขณิมาปฏิบัติ ได้แก่มรรคแปด ให้ท่านเหล่านั้นได้ทราบเป็นลำดับลำดับ จนพระอัญญาโกณฑัญญะได้รู้จริงเห็นจริงในอริยมุขขั้นต้นคือพระโสดาฯ และออกอุทานว่า ยงฺกิลฺลิจิ สมุทฺถมฺมํ สพฺพนฺตํ นิโรธมฺมํ ว่าสิ่งใดก็ตามเกิดขึ้นแล้วต้องดับทั้งนั้น ในปริยัติท่านว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้น สิ่งนั้นย่อมดับเป็นธรรมดา สรุปลงแล้วสิ่งใดก็ตามที่เกิดขึ้นในโลกนี้ ไม่มีที่จะคงทนอยู่ได้ด้วยความไม่แตกดับ ต้องแตกดับไปด้วยกันทั้งนั้น ความจริงบีบบังคับอยู่เช่นนี้

จากนั้นก็ทรงแสดงอนัตตลักษณะสูตรให้ฟังในอันดับต่อไปว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ย่นเข้ามาๆ ทั้งแสดงเรื่องอดีตเรื่องอนาคตและปัจจุบันของขันธห้านี้โดยละเอียด จนกระทั่งหยั่งเข้าสู่จิตผู้ยึดมั่นถือมั่นในขันธทั้งหลายโดยไม่เกิดประโยชน์อันใดเลย นอกจากเกิดโทษแก่ตนโดยถ่ายเดียวและพาให้พะรุพะรัง พาให้แบกภพแบกชาติความเกิดแก่เจ็บตายไม่มีจุดหมายปลายทาง เพราะความหลงในธาตุในขันธ ความยึดในธาตุในขันธเป็นความพะรุพะรัง ทั้งการแบกหามธาตุขันธด้วยอุปาทาน ทั้งนามขันธที่อยู่ในจิตก็ยึดว่าเป็นตัวของตัวโดยถ่ายเดียว อันเป็นความหนักหน่วงถ่วงจิตใจด้วยกันทั้งนั้น

ทรงแสดงย้าลงในเรื่อง อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา ย้าลงในขันธทั้งห้า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ทั้งอดีตที่เคยเป็นมาก็เป็น อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา มาโดยลำดับ เช่นนี้ ทั้งอนาคตที่จะเป็นไปในกาลข้างหน้าก็ไม่พ้นจากหลัก อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา จะต้องบีบบังคับตามหลักธรรมชาติของมัน แม้ปัจจุบันเดี๋ยวนี้เรื่องขันธทั้งห้าก็ดำเนินตนด้วย อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา ไม่มีการลดละ เรายังจะสำคัญมั่นหมายว่าเป็นเราเป็นของเราอยู่หรือ จงพิจารณาให้รู้แจ้งเห็นจริงว่าสิ่งเหล่านี้เป็นไตรลักษณ์ เป็นอนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา ไม่ใช่เราไม่ใช่ของเรา ให้รู้แจ้งเห็นจริงด้วยปัญญา จนปัญจวัคคีย์ทั้งห้าสามารถบรรลุธรรมถึงขั้นสุดวิมุตติพระนิพพานได้ ในขณะที่พระองค์ประทานอนัตตลักษณะสูตรลงอย่างถึงใจ ธัมมจักกัปปวัตตนสูตรก็ดี อนัตตลักษณะสูตรก็ดี ซึ่งล้วนแต่แสดงลงในธาตุในขันธและจิตใจของสัตว์โลกทั้งสิ้น เพราะความมุ่งหมายก็เพื่อให้จิตดวงลุ่มหลงได้รู้สึกตัว และถอดถอนตนออกจากสิ่งเกี่ยวข้องผูกพันจนหมดสิ้นไปนั่นแล

เราก็เป็นผู้หนึ่งในจำนวนสัตว์โลกซึ่งเต็มไปด้วยสิ่งเหล่านี้เหมือนกัน ธรรมก็เป็นธรรมของจริงที่ชี้แจงถึงกิเลสบาปธรรมเหมือนกันกับครั้งพุทธกาล แต่ทำไมจิตใจเราจึงรู้และละสิ่งเหล่านี้ไม่ได้เป็นเพราะเหตุใด นี่เป็นสิ่งที่เราต้องวินิจฉัยตัวเราเองด้วยการพิจารณา อย่างน้อยก็พอมีหลักยึดภายในใจ เช่น การเจ็บไข้ได้ป่วยที่ปรากฏขึ้นมา ก็

ให้ทราบว่า การเจ็บไข้เป็นสภาพอันหนึ่งที่เกิดขึ้นภายในชั้นนี้ แต่ขออย่าให้เกิดขึ้นภายในจิต เพราะความหลงมกเข้าไปตามมันก็แล้วกัน จะกลายเป็นโรคสองชั้นขึ้นมา คือ โรคในชั้นนี้ มีเจ็บท้องปวดศีรษะเป็นต้น โรคในจิตคือความเสียวอกเสียวใจอยากให้มีนหายตามใจชอบ ความอยากนั้นเป็นตัณหา เมื่อมีสาเหตุที่ควรจะหายได้มันก็หายของมัน โดยไม่ต้องใช้ความอยากอันเป็นไฟตัณหาเข้าไปส่งเสริมมัน เมื่อมันไม่หายถึงจะอยากเท่าไรก็ไม่เกิดผลดี ยิ่งเพิ่มความหิวโหยเพิ่มความกระวนกระวายมากขึ้น ๆ กลายเป็นโรคภายในใจขึ้นมาอีก เป็นโรคสองชั้น และรักษาลำบากเข้าไปอีก

เพราะฉะนั้น ท่านจึงสอนให้พิจารณาเรื่องธาตุเรื่องชั้นนี้โดยทางสังขารด้วยสติปัญญา อย่างน้อยก็มีหลักใจเป็นที่ยึด เวลาทุกข์เกิดขึ้นในชั้นนี้มาก ๆ มันจะเหมือนไฟทั้งกองในรูปในกายของเรา ไม่ถึงกับการเจ็บไข้ได้ป่วย เพียงแต่เรานั่งภาวนานาน ๆ หลาก ๆ ชั่วโมงมันก็แสดงความเจ็บปวดขึ้นมาแล้ว เจ็บนั้นปวดนี้ตามอวัยวะต่าง ๆ นั้นแหละเรียกว่าความเจ็บป่วยของชั้นนี้ เวลาเจ็บปวดมาก ๆ ขณะนั้นนานอวัยวะทุกส่วนเหมือนจะแตกทลายลงไปในขณะที่นั้น ราวกับจะไม่มีชิ้นใดติดต่อกันเลย เป็นไฟไปหมดทั้งกองในกองแห่งชั้นนี้

ผู้ต้องการความจริงก็ถือเอาสิ่งเหล่านี้เป็นหินลับปัญญา พิจารณาแยกแยะเรื่องราวรูปกาย เรื่องทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นจากกาย เกิดขึ้นจากส่วนไหน ตลอดถึงจิต พิจารณาแยกแยะให้เห็นชัด ทั้งอาการของกายในส่วนที่ว่าเป็นทุกข์ ทั้งทุกขเวทนาที่ปรากฏอยู่ในอาการนั้น ๆ ทั้งจิตผู้ไปสำคัญมั่นหมายในความทุกข์ที่เกิดขึ้นนั้น ว่าเราเป็นทุกข์ว่าเราเจ็บเราปวด จนกระทั่งสามารถเข้าใจได้อย่างแจ่มแจ้งในอาการของธาตุของชั้นนี้ ๆ ทั้งเวทนามก็สักแต่ว่าทุกข์เท่านั้น แม้ทุกข์เองก็ไม่มีความรู้สึกและความหมายในตัวมันเองเลย ร่างกายส่วนที่ว่าเป็นทุกข์นั้นเขาก็ไม่ทราบว่าเขาเป็นทุกข์ เขาไม่มีความหมายในความเป็นทุกข์ของเขาเลย สุดท้ายก็มารวมอยู่ที่จิตผู้ไปหมายว่า นั้นเป็นทุกข์นี่เป็นทุกข์ จึงแบกกongทุกข์อยู่ภายในใจของตน นอกจากแบกกongทุกข์ภายในชั้นนี้แล้ว ยังมาแบกกongทุกข์ความกระวนกระวายภายในใจอีก จึงต้องได้พิจารณาแยกแยะจนรู้เห็นกันอย่างชัดเจนด้วยสติปัญญา จนลงถึงชั้นต่างอันต่างจริงไม่กระทบกัน แม้ทุกขเวทนายังมีอยู่ในชั้นนี้ก็ตาม ระหว่างกาย เวทนามกับจิตก็ไม่เกิดเรื่องกัน

ผู้ปฏิบัติเมื่อไม่ละสติปัญญาขณะที่เข้าสู่สงครามระหว่างชั้นนี้กับจิต หรือระหว่างชั้นนี้กับโรคที่กำลังซุ่มนุ่่นวายกันนั้น สติปัญญาเป็นผู้บุกเบิกหาความจริงทั้งหลายที่มีอยู่ในกายในเวทนาและในจิต จนปรากฏความจริงขึ้นมา ทุกข์ก็ไม่มีอำนาจมาบีบบังคับจิตใจได้ รูปชั้นนี้ก็ไม่มีอำนาจมาบีบบังคับจิตใจให้ลุ่มหลงไปตามได้ จิตก็เป็นความจริง

รู้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย สุดท้ายกายก็เป็นของจริงขึ้นมาอันหนึ่งเสีย ทุกซีกก็เป็นของจริงอันหนึ่งขึ้นมาตามหลักอริยสัจ ใจก็เป็นของจริงอันหนึ่งขึ้นมา

เมื่อต่างอันต่างจริงแล้วก็หาความกระทบกระเทือนกันไม่ได้ เมื่อไม่กระทบกระเทือนกันแล้วก็เรียกว่าสันติสุข คือความสงบสบายภายในจิต เวทนาชั้นนี้จะไปต่อไปก็เป็น ถ้าไม่เป็นทุกขเวทนาก็ดับลงไป แม้ทุกขเวทนาดับลงไปก็ไม่เห็นเขาทำอะไร จะยังทรงตัวอยู่ก็ไม่เห็นเดือดร้อนวุ่นวายอะไร เพราะทราบแล้วว่าชั้นนี้ไม่ใช่เรา เราก็ไม่ใช่ชั้นนี้ทั้งห้า นั่นตามหลักความจริงแห่งการพิจารณา ใจก็มีหลักเกณฑ์เป็นที่ยึดเวลาเจ็บไข้ได้ป่วยตรงไหน เวลาใด สถานที่ใด เป็นชั้นที่ตรงไหน เราแน่ใจแล้วว่าจิตเป็นหนึ่งต่างหากจากชั้นหรือร่างกายส่วนต่างๆ ไม่ใช่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ใจยอมไม่เดือดร้อนวุ่นวาย นี้เรียกว่าจิตมีหลัก

ถ้าไม่มีหลัก อันใดผิดปกติบ้างเล็กน้อยภายในร่างกายนี้ จิตจะต้องไปแบกภาระหามภาระนั้นๆ แล้วกวาดความหนักหน่วงถ่วงจิตใจหรือบีบคั้นจิตใจเข้ามาสู่ตัว ใจเลยกลายเป็นกองทุกข์อันใหญ่หลวงยิ่งกว่าโรคที่เกิดขึ้นภายในกายเสียอีก นี่คือการโง่เขลา ความไม่รอบคอบ ท่านจึงสอนให้รอบคอบด้วยการพิจารณาทางสติปัญญาไม่นอนใจ ทั้งที่ทุกข์ทางกายทางใจเกิดขึ้นหรือไม่เกิดก็ตาม

การปฏิบัติธรรมเพื่อความสงบใจทำได้หลายทาง เช่น ทางบริกรรมก็เป็นทางอนุโลมเพื่อใจสงบได้ การพิจารณาค้นคว้าด้วยสติปัญญาในเวลาจนตรอกจนมุม เช่น ในเวลาโรคภัยไข้เจ็บหรือความเจ็บปวดแสบร้อนเกิดขึ้นภายในร่างกายมากๆ พิจารณาจนรู้แจ้งเห็นจริงในสภาพเหล่านี้ เรียกว่าปฏิโลมคือพลิกกลับ เป็นการต่อสู้กันอย่างใหญ่หลวงด้วยอุบายสติปัญญา เวลาารู้ก็รู้อย่างถึงใจและองอาจกล้าหาญตลอดวันตายไม่มีการสะทกสะท้านต่อความเป็นความตาย ต่อความทุกข์ความเดือดร้อนทั้งหลาย เพราะจิตได้หยั่งถึงความจริงแล้วอย่างไม่มีวันถอน เรียกว่า อจลศรัทธา เชื่อความจริงอย่างถึงใจ แม้คราวต่อไปจะไม่ได้ผลอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยอย่างที่เคยพิจารณามาแล้วก็ตามก็ไม่เสียใจ และไม่ถอนความเชื่อที่เคยหยั่งลงในความจริงอย่างแน่นหนามั่นคงแล้ว มีแต่ตั้งหน้าปฏิบัติไปไม่ลดละท้อถอยในทางความเพียร ผลย่อมคืบหน้าไปโดยสม่ำเสมอ

เราได้ยินแต่ครั้งพุทธกาลว่า พระสาวกที่ปฏิบัติตามพระโอวาทของพระพุทธเจ้าแล้ว เทียวปลีกตัวอยู่ในสถานที่ต่างๆ กัน องค์นั้นบรรลุมรรคผลนิพพานอยู่ที่นั่นอยู่ที่นี้ เป็นที่น่าอัศจรรย์ผลที่ท่านได้รับ แต่มาสมัยทุกวันนี้ทำไมจึงกลายเป็นการขัดแย้งกันไปเสียหมด เหมือนกับศาสนธรรมของพระพุทธเจ้าขัดแย้งกันในระหว่างพุทธกาลกับ

สมัยปัจจุบัน ความจริงศาสนธรรมก็ออกมาจากสวากขาตธรรมที่ตรัสไว้ชอบแล้ว ตั้งแต่โน้นจนกระทั่งบัดนี้ ไม่มีเคลื่อนคลาดแปลกปลอมแต่อย่างใดเลย

ตั้งแต่ครั้งพุทธกาลมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ ศาสนธรรมยังคงเส้นคงวาโดยสมบูรณ์ ที่เคลื่อนคลาดที่ขัดแย้งกันที่กลับตาลปัตรกันก็เพราะความรู้สึก ความนับถือ ศาสนา ความประพฤติปฏิบัติศาสนา ความรู้ความเห็นของคนผู้เกี่ยวกับศาสนา พลิกแปลงเปลี่ยนแปลงไปตามอำนาจของกิเลสเสียเป็นส่วนมากต่อมาก ไม่ได้คำนึงถึงอรรถถึงธรรมในแง่หนักเบาตามความสัจความจริงของธรรมนั้นเลย มันจึงขัดกันระหว่างครั้งพุทธกาลกับปัจจุบันที่เป็นอยู่เวลานี้

เพราะฉะนั้นการปฏิบัติในแง่ต่างๆ ของชาวพุทธเรา จึงมักจะเป็นข้าศึกต่อศาสนธรรมเรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน และยังเป็นไปข้างหน้าด้วยการขัดแย้งกับหลักธรรมอันเป็นหลักความจริงที่ถูกต้องดีงามอีกมากมายก่ายกอง เพราะความรู้ความเห็นนั้นเป็นเรื่องของกิเลสเข้าแทรกมากต่อมากแล้ว กิเลสบงการให้ออกมาจากความชอบใจของมันที่หยาบโลนสันดี เช่น ออกมาจากความโลภ เป็นต้น เพราะความโลภนี้มันเหยียบย่ำทำลายไปได้หมด ไม่มีคำว่าละอายบาป ขอแต่ให้ได้สมใจของกิเลสตัวโลภแล้วเป็นเอามันทั้งนั้น นั่นแลเสนามารตัวทำลายศาสนา ทำลายพระณเรานะ จงจำและระวังให้ดีถ้าไม่ประสงค์อยากเป็นเทวดาทำลายศาสนาทำลายตัวเราเอง ต้องระวังทำเดี่ยว อย่างอนใจไร้สติปัญญา

ศาสนาเป็นธรรมเครื่องชำระกิเลสให้เบาบางและหมดสิ้นไปจากใจ ตามหลักธรรมอันเป็นความจริงแล้วเป็นอย่างนั้น ไม่ว่าจะสอนฆราวาสไม่ว่าจะสอนพระ ไม่ว่าจะฆราวาสจะปฏิบัติไม่ว่าพระจะปฏิบัติย่อมไปในรอยเดียวกัน คือเพื่อชำระสะสางกิเลสซึ่งมีอยู่ภายในจิตให้รู้เหตุรู้ผล รู้ดีรู้ชั่ว รู้หนักรู้เบา รู้บุญรู้บาป รู้วิธีละถอนในสิ่งที่เป็นภัยคือกิเลสที่นอกใจไปเรื่อยๆ ตามกำลังความสามารถของตน ไม่มีการสั่งสมอันเป็นการสั่งสมกิเลสเป็นการขัดแย้งต่อหลักธรรมของพระพุทธเจ้า และเป็นข้าศึกต่อศาสนธรรมในขณะเดียวกัน แต่แล้วทำไมจึงเป็นอย่างนั้น ที่เป็นไปอยู่ทุกวันนี้ก็ดูเอาเพราะตามีหมีทุกคน ความรู้สึกมีทุกคนพอทราบได้ มองดูด้วยตาก็รู้ ฟังดูด้วยหูก็เข้าใจ ยิ่งคิดทางใจแล้วทำไมจะเป็นของลึกลับ สิ่งปรากฏอยู่ในโลกจากบุคคลแต่ละคนๆ ที่แสดงออกมาจะไม่สัมผัสทางจิตใจจะไปสัมผัสที่ไหน ก็ต้องรู้เห็นอยู่นั้นแล

แม้ในวงปฏิบัติ ผู้ตั้งใจประพฤติปฏิบัติตามธรรมตามความรู้สึก แต่ความละเอียดของกิเลสมันต้องมีอุปายสอดแทรกอยู่โดยดี นี่พูดถึงขั้นหยาบแห่งการปฏิบัติธรรมต่างหาก ชั้นละเอียดก็มี หากมีสอดมีแทรกเป็นข้าศึกกันอยู่ในนั้นแหละ เพราะกิเลสกับธรรมเคยเป็นข้าศึกกันมาแต่กาลไหนๆ อยู่แล้ว จะไม่เป็นข้าศึกต่อผู้ปฏิบัติ

ธรรมได้อย่างไร เผลอตัวเมื่อไรกิเลสต้องเข้าแทรกทุกขณะที่เผลอตัว กิเลสเข้าแทรกเมื่อไรจิตใจก็เขวจากธรรมไปตามกิเลสในขณะนั้น เช่น กำลังนั่งภาวนาอยู่จิตใจก็เขวจากหลักภาวนาได้ เพราะอารมณ์ของกิเลสหลุดไป พิจารณาอรรถธรรมอยู่ก็เขวจากความ เป็นอรรถเป็นธรรมไปได้ ใจกลายเป็นโลกไปเสียในขณะที่กำลังเข้าใจว่าตนพิจารณาอรรถธรรมอยู่นั้นแล เพราะกิเลสมันมีอำนาจเหนือกว่าอยู่แล้ว จึงไม่ยอมลดตัวลงอยู่ใต้อำนาจของธรรมอย่างง่าย ๆ พระพุทธเจ้า พระสาวกอรหัตตอรหันต์ท่านเหล่านั้นเป็นผู้ที่เหนือกิเลสโดยสิ้นเชิง มีธรรมเต็มเปี่ยมในพระทัยและใจของพระองค์แลสาวกทั้งหลาย ใจมีพลังเต็มที่ด้วยอรรถด้วยธรรม ไม่เป็นเรือนเป็นคลังและเป็นพลังของกิเลสเหมือนอย่างแต่ก่อน

ใจของสามัญชนทั้งหลายเต็มไปด้วยพลังของกิเลส ความโลภก็เต็มหัวใจ ความโกรธก็เต็มหัวใจ ความหลงตลอดราคะตัณหาเต็มอยู่ที่หัวใจไม่มีบกพร่องตลอดมาถ้าไม่ชำระซักฟอกด้วยธรรม เพราะฉะนั้นการระบายออกทางกิริยามารยาทอาการภายนอก จึงเป็นไปตามอำนาจของกิเลสที่บรรจุไว้ภายใน ซึ่งล้วนเป็นยาพิษด้วยกัน มีโลก โกรธ หลง เป็นต้น แล้วจะหาความสุขมาจากไหนเมื่อยาพิษมันฝังจมอยู่ภายในใจเช่นนั้น

ด้วยเหตุนี้จึงต้องอาศัยหลักธรรมเข้าซักฟอก ชะล้าง หรือขับไล่สิ่งที่เป็นพิษนั้นออกไปโดยลำดับ ให้ธรรมได้แทรกเข้าไป ๆ เมื่อธรรมมีอำนาจมากเข้า ๆ กิเลสต้องถอยตัวออกไป ๆ ธรรมมีอำนาจมากเพียงไร ใจก็ยิ่งมีความสุขความสว่างกระจ่างแจ้ง มองเห็นอรรถเห็นธรรมเห็นความจริง เห็นบุญเห็นบาป เห็นโทษเห็นคุณอย่างถึงใจ การเห็นโทษก็เห็นอย่างถึงใจ เห็นคุณก็เห็นอย่างถึงใจด้วยสติปัญญา ใจก็ยิ่งมีกำลังธรรมเข้าช่วยและนับวันถอดถอนออกไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งไม่มีเหลือเลย ขึ้นชื่อว่ายาพิษที่เคยฝังจมอยู่ภายในจิต เหลือแต่ธรรมล้วน ๆ นั้นแหละท่านว่าธรรมอัศจรรย์หรือใจอัศจรรย์ อัศจรรย์ที่ตรงนั้น ไม่มีอะไรที่ไหนอัศจรรย์ยิ่งกว่าที่ตรงนั้น

เมื่อหมดจากสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัย ที่ต่ำช้าเลวทรามและสกปรกโสภณแล้ว ก็กลายเป็นใจที่บริสุทธิ์ขึ้นมา พระพุทธเจ้าท่านเป็นอย่างนั้น พระสาวกท่านเป็นอย่างนั้นด้วยอำนาจแห่งธรรมนี้แล จงนำไปชำระนำไปปราบปรามกิเลสทั้งหลายจนสิ้นซากไปจากใจ เพราะเราก็เป็นผู้หนึ่งที่นับถือพระพุทธศาสนาและปฏิบัติตามหลักศาสนธรรม จงพยายามทำความรู้ความเห็นความประพฤติการปฏิบัติของตน ให้เป็นไปตามหลักแห่งสวากขาตธรรม อย่าให้ขัดแย้งธรรมหรือเหยียบย่ำธรรมเพราะอำนาจของกิเลส โดยความมีเจตนาที่ดีหรือความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ก็ดี จงใช้ปัญญาสอดส่องความเคลื่อนไหว

ไหวแห่งกาย วาจา ใจของตนอยู่เสมอ จะเห็นเหตุเห็นผล เห็นความผิดความถูกซึ่งเคลือบแฝงกันมาภายในเรา ภายในใจของเรา

พระพุทธเจ้าท่านทรงเน้นหนักแน่นหนาถึงเรื่องสติกับปัญญา เพราะพระองค์เป็นจอมปราชญ์ฉลาดแหลมคมเหนือโลกทั้งสาม สาวกทั้งหลายก็เป็นจอมปราชญ์เช่นเดียวกัน สามารถฉลาดถอดถอนสิ่งที่เป็นภัยต่อจิตใจออกได้ด้วยสติปัญญา ทั้ง ๆ ที่โลกทั้งหลายเที่ยวกอบเที่ยวโกยเอา ราคะศุคินา โทสะศุคินา โมหะศุคินา มาเผาผลาญตนเอง โดยไม่รู้สึกรู้ว่าสิ่งนั้นเป็นไฟ แต่ท่านถอดถอนออกจนหมดสิ้น คำว่าจอมปราชญ์จึงหมายถึงความฉลาดแกมฉลาดถอดถอนสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยนั่นเอง เพราะทรงนี่เป็นที่รวมแห่งภัยทั้งหลาย ทุกข์ก็อยู่ที่นี้ เชื้อแห่งทุกข์ที่จะพาให้เกิดแก่เจ็บตายไม่มีที่สิ้นสุดก็อยู่ที่ตรงนี้ โลกทั่ว ๆ ไปไม่มีใครสามารถรู้ได้ และไม่สามารถรู้วิธีประพฤติปฏิบัติกำจัดสิ่งเหล่านี้ออกจากใจได้ เพราะไม่มีสติปัญญาธรรมเพียงพอหรือไม่สนใจชวนชวย

พระพุทธเจ้าและพระสาวกทรงรู้และรู้ได้ด้วย ถอดถอนได้ด้วยและพ้นจากทุกข์โดยสมบูรณ์ด้วย ความพะรุงพะรังด้วยความเกิดแก่เจ็บตายสืบทอดกันไม่มีที่สิ้นสุดจนหาเงื่อนต้นเงื่อนปลายไม่ได้ เหล่านี้ไม่มีเหลืออยู่ภายในใจท่านเลย นับแต่ขณะจิตที่ถึงขั้นบริสุทธิ์ธรรมแล้ว เป็นอันว่าตัดปัญหาเรื่องป่าช้าความเกิดแก่เจ็บตายให้ขาดสะบั้นลงไปในขณะที่นั้น ยังเหลือก็เพียงเศษเดนของวัฏจักรที่เป็นวิบาก ได้แก่ ธาตุขันธ์เท่านั้นซึ่งเป็นผลของกิเลสพาให้เกิดขึ้นมา การตายก็จะตายเฉพาะขันธ์นี้เป็นวาระสุดท้าย ส่วนภพใหม่ที่จะก่อภพก่อชาติอีกเป็นอันว่าหมดสิ้นไปแล้วภายในใจ เพราะได้รู้แจ้งเห็นจริงอย่างชัดเจนไม่สงสัยแล้วด้วย นตฺถิทานิ ปุณฺณโกโว บัดนี้ความเป็นอีกเกิดอีกของเราไม่มีแล้ว เพราะสิ้นเชื้อที่จะพาให้เป็นภพเป็นชาติอีกแล้ว

นี่แหละธรรมะเป็นสิ่งที่เราพบได้ชัดภายในใจของผู้ปฏิบัติเป็นราย ๆ ไป เพราะใจเป็นนักรู้ รู้ทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่มีอะไรเหนือใจไปได้ เป็นแต่เพียงว่าใจยังไม่ฉลาดในแนวทางที่ถูกต้องตามหลักความจริงเท่านั้น จึงต้องอาศัยหลักธรรมของพระพุทธเจ้าอันเป็นความถูกต้องดีงามอยู่แล้วเป็นเครื่องมือ หรือเป็นทางเดิน เครื่องมือนั้นเป็นสิ่งชำระชักฟอก ทางเดินนั้นคือดำเนินไปด้วยความถูกต้องตามแนวทางเพื่อความหลุดพ้นด้วยความชอบธรรม ทั้งนี้เพราะความหลุดพ้นด้วยความสำคัญตนก็มีทั้งที่ยังไม่หลุดพ้น

เราเป็นศิษย์ที่มีครู พระพุทธเจ้าเป็นครูเอกของเรา ธรรมะไม่มีบทใดบาทใดเปลี่ยนแปลงไปจากความจริงอันดั้งเดิม กิเลสก็ไม่มีกิเลสประเภทใดเปลี่ยนแปลงจากความเป็นกิเลสไปจากหลักดั้งเดิมของเขา พอที่จะหาหลักใหม่ธรรมใหม่มาแก้ไขตัดแปลงชักฟอกหรือถอดถอนกัน กิเลสก็เป็นประเภทอันดั้งเดิมอันแก่นั่นแลไม่มีการเปลี่ยนแปลง โลกก็เป็นโลกอยู่ตามเดิม โกรธหลงก็เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดทุกข์ได้เหมือนที่

เป็นมาแล้วแต่กาลไหนๆ อำนาจแห่งความดีทั้งหลายที่เรานำไปแก้ไข หรือปราบปราม ชะล้างสิ่งสกปรกกรงรังทั้งหลายนี้ ก็เป็นธรรมที่ถูกต้องดีงามมาตั้งแต่เดิมอยู่แล้ว จึงไม่มีการเปลี่ยนแปลงอรรถธรรมและกิเลสตัวใดให้ปรับกันใหม่เพื่อความถูกต้อง เพราะทั้งธรรมทั้งกิเลสถูกต้องกันอยู่แล้วตามความจริงของแต่ละฝ่าย การแก้กิเลสก็แก้ด้วยธรรม ครั้งพุทธกาลก็แก้ด้วยธรรมไม่ได้แก้ด้วยอะไร

ธรรมคืออะไร มัชฌิมาปฏิปทาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้แล้วนี่ เป็นธรรมที่เหมาะสมอย่างยิ่งกับกิเลสทุกประเภท ไม่มีประเภทใดที่จะนอกเหนือจากปฏิปทานี้ไปได้ เรานำธรรมนี้มาประพฤติปฏิบัติกำจัดกิเลส จะต้องหลุดลอยไปได้เช่นเดียวกับครั้งพุทธกาลไม่มีที่สงสัย นี่เราพูดถึงความสิ้นสุดวิมุตติอันเป็นผลแห่งการปฏิบัติของผู้ปฏิบัติธรรมอย่างแท้จริง แม้เราจะยังไม่ถึงขั้นนั้นก็ตาม อำนาจแห่งคุณงามความดีที่สร้างไว้ทั้งหลายมากน้อยจะเป็นพลังของใจเรา เป็นที่พึ่งที่อาศัยในระหว่างการท่องเที่ยวอยู่ในวัฏสงสาร จะไปภพใดชาติใดคนที่มิบุญไปเกิดย่อมต่างกับคนที่มีบาปอยู่มากมาย

เช่นเดียวกับคนมีคนจนเดินทาง คนจนต้องเอาหลังสู้ฟ้าหน้าสู้แดด ทนอดทน หิวทุกแ่งทุกมุม ที่หลบนอนที่อยู่ที่อยู่อาศัยปัจจัยเครื่องใช้สอย อะไรๆ ขาดๆ เช่นๆ บกๆ พร่องๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่นำมาแห่งกองทุกข์ทั้งหมด แต่คนที่มั่งมีไม่เป็นเช่นนั้น ไปที่ไหนสะดวกสบายเพราะมีแก้วสารพัดนึกอยู่ภายในตัว ได้แก่สมบัติเงินทอง อันเป็นเครื่องสนองความต้องการ นี่เป็นข้อเปรียบเทียบสำหรับเราอยู่ในโลกที่เดินทางไปไหนมาไหน คนจนกับคนมีนั้นต่างกันอย่างไร การท่องเที่ยวในวัฏสงสารก็ไม่ผิดอะไรกับเรื่องนี้เลย

ด้วยเหตุนี้คุณงามความดีซึ่งเป็นอัสสัมบัติ อันจะเป็นที่พึ่งของเราในภพชาติกาลต่อไป ซึ่งเรายังมีภพชาติติดใจอยู่ จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องบำเพ็ญชวนชวายเป็นต้นอัสสัมปัตติ เพื่อจะได้อาศัยไปทุกภพทุกชาติ จนอำนาจวาสนาแก่กล้าเพราะการบำเพ็ญความดีอยู่โดยสม่ำเสมอ ย่อมจะหลุดพ้นไปได้โดยสมบูรณ์ เพราะอำนาจแห่งกุศลทั้งหมด จากนั้นก็หมดปัญหาหันโดยสิ้นเชิง

คำว่าเกิดๆ ตายๆ ก็มีแต่โลกสมมุติเท่านั้น เมื่อถึงวิมุตติแล้วก็หมดปัญหา ท่านผู้ถึงนิพพานแล้วหมดปัญหาทั้งหมด แม้เวลายังครองธาตุชั้นธออยู่ ท่านก็ไม่ใช่กังวลุ่นวายภายในใจ เจ็บไข้ได้ป่วยหรือเกิดโรคประเภทใดขึ้นมากายในชั้นธอ ท่านก็รู้เท่าทันเพราะท่านเรียนจบมาแล้วนี่ การเรียนสัจธรรมถ้าไม่เรียนเรื่องเกิดเรื่องตาย เรื่องเจ็บเรื่องทุกข์จะเรียนเรื่องอะไร เมื่อรู้สิ่งเหล่านี้แล้ว จะไปหลงความทุกข์ ความลำบาก ในธาตุในชั้นธอยังงั้นอีก เพราะเคยเรียนอยู่แล้ว เข้าใจอยู่แล้ว เมื่อถึงกาลของมันจะไป

ไม่ไหวแล้วท่านก็ปล่อยเสีย หมดความรับผิดชอบ อันเป็นความถูกต้องกว่าคำใด ๆ สำหรับผู้สิ้นกิเลสแล้ว

ถ้าว่าหายกังวลก็ท่านไม่ได้มีกังวลนี้ หายทุกข์ก็ทุกข์ในธาตุชั้นต่างหากไม่ได้ทุกข์ในใจท่าน หมดความรับผิดชอบ พุดง่าย ๆ คือท่านรับผิดชอบในชั้น พายุพาकिन พาหัลบพานอน พาขับพาถ่าย อิริยาบถทั้งสิ้นนี่คือความรับผิดชอบเพื่อให้ชั้นพอประทัง ตั้งตัวสืบวันสืบคืนไปได้ เมื่อถึงกาลที่จะสละปล่อยวางกันแล้ว ท่านก็ปล่อยได้อย่างสบายเพราะท่านไม่มีห่วงอยู่แล้ว ยังเหลือแต่ความรับผิดชอบ เมื่อได้ปล่อยธาตุชั้นธลงไปแล้ว ความรับผิดชอบก็หมดไป เหลือแต่ความบริสุทธิ์ล้วน ๆ เท่านั้น แล้วจะมีอะไรอีก มันก็หมดปัญหา นั่นละผู้หมดปัญหาท่านเป็นอย่างนั้น

พวกเราที่พวกกองปัญหาคลั่งปัญหา มันมีอยู่ไม่ทราบร้อยแปด พันแปด หมื่นแปด แสนแปด มันเป็นอยู่ภายในจิตใจนี้ทั้งวันทั้งคืนยืนเดินนั่งนอน หากความสงบสบายไม่ได้ เพราะจิตมันก่อความวุ่นวายด้วยเรื่องต่างๆ เราตามมันไม่ทัน ท่านตามทันหมด ธาตุชั้นยังมีอยู่ความคิดความปรุงก็ย่อมมี แต่ความคิดความปรุงทั้งหลายเหล่านั้นไม่มีเชื้อ ไม่มีเครื่องสนับสนุน ก็เป็นแต่ความคิดความปรุงเฉย ๆ คิดแล้วก็ดับไป ๆ เพราะไม่มีเจ้าของ ถึงกาลแล้วก็สลายไปด้วยกันทั้งสิ้น ผู้บริสุทธิ์ก็ไปตามความบริสุทธิ์ของตนเท่านั้น หมดปัญหาที่จะพูดอะไรต่อไป เพราะไม่มีปัญหาเหมือนอย่างโลก เช่น นิพพานสูญ โลกไปให้ความหมาย ไปให้ปัญหาต่อนิพพานและต่อท่านผู้บริสุทธิ์ องค์กรท่านผู้บริสุทธิ์เองท่านไม่ได้มีปัญหา ท่านไม่ได้สงสัยอะไรทั้งนั้น ท่านเต็มเปี่ยมด้วยความสมบูรณ์แห่งความบริสุทธิ์แล้ว

พวกเราที่พวกเจ้าปัญหา ไปหาขุ่ นิพพานสูญอย่างนั้นสูญอย่างนี้ อยู่ไม่เป็นสุข หลุกหลิกยิ่งกว่าเจ้าบอนนี่ขึ้นโลกพระจันทร์ แล้วจะหาความสุขความสบายมาจากไหน พูดจนหมดน้ำลายของตนแล้วก็อยู่แบบลูป ๆ คลำ ๆ เท่านั้นเอง ท่านไม่เห็นมีอะไร ก็มีแต่เจ้าปัญหาไปวิพากษ์วิจารณ์ท่านผู้บริสุทธิ์ เกี่ยวกับเรื่องไปนิพพานเป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้ แล้วก็ก่อทุกข์ใส่ตนจากปัญหาของตนหาได้ทราบไม่ ท่านผู้หมดปัญหาแล้วท่านไม่ได้วินิจฉัยให้วุ่นไปเสียเวลาเปล่า ๆ เพราะท่านสมบูรณ์เต็มที่แล้ว ไม่ได้มาอยู่กับพวกเรา

เพราะฉะนั้น จงพากันปฏิบัติให้รู้เห็นอย่างที่ว่านี้ ดูซิจะเป็นอย่างไร ต้องหมดปัญหาเหมือน ๆ กันนั่นแล กิเลสเท่านั้นพาให้เป็นเจ้าปัญหา ถ้าสิ่งนั้นหมดแล้วปัญหาทั้งหมดก็หมดไปทันที

การแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควรขอยุติเพียงแค่นี้